

مهم‌ترین کاستی‌های بازرگانی داخلی ایران و رویکرد برنامه پنجم توسعه دفتر تحقیقات و سیاست‌های بخش‌های تولیدی

ذبیح‌اله نجف‌پور^۱

بازرگانی داخلی دربرگیرنده مجموعه‌ای از نهادها و فرایندهاست که در تعامل با یکدیگر کالاها و خدمات را از مراکز تولید و مبادی ورودی به دست مصرف‌کنندگان داخل کشور می‌رسانند. فعالیت‌های این بخش شامل سفارش خرید، تأمین، ذخیره‌سازی، نگهداری، نقل و انتقال و توزیع کالاها همراه با ارائه خدمات بانکی و بیمه‌ای می‌باشد.

درحوزه بازرگانی داخلی مجموعه‌ای از بنگاه‌های عمده‌فروشی، خرده‌فروشی، فروشگاه‌های زنجیره‌ای، شرکت‌های پخش، انبارها، سیلوها و سردخانه‌ها فعالیت می‌کنند که بخشی از زیرساخت‌های این بخش را تشکیل می‌دهند. کارکرد مطلوب بخش بازرگانی در جامعه نه تنها موجب دسترسی مصرف‌کنندگان به کالاها و خدمات با نرخ شفاف و منصفانه می‌شود، بلکه کارامدی آن تعادل اقتصادی و بهبود وضعیت دو بخش تولید و مصرف را نیز تضمین می‌کند. در مقابل، عدم کارکرد مناسب بازرگانی داخلی موجب گران‌تر شدن قیمت کالاها و خدمات، اتلاف منابع، کاهش قدرت خرید مصرف‌کنندگان، آشفتگی در کارکرد بازار و شکل‌گیری شبکه‌های غیررسمی توزیع در جامعه می‌شود. به طور کلی، بازرگانی داخلی کارآمد با کاهش هزینه‌ها در زنجیره تولید تا مصرف می‌تواند در کاهش هزینه تمام شده تولیدات و بالتبع ارتقاء بهره‌وری، رقابت‌پذیری و رشد اقتصادی کشور مؤثر باشد.

در قانون برنامه پنجم توسعه مواد ۱۰۱ تا ۱۱۰ به بخش بازرگانی اختصاص یافته و مشتمل بر دو بخش بازرگانی داخلی و خارجی است. مواد مرتبط با بخش بازرگانی داخلی شامل نظام توزیع کالاها و

خدمات و تنظیم بازار می‌باشد. به علاوه، در موارد مربوط به نظام توزیع کالاها و خدمات؛ واحدهای صنفی، شرکت‌های پخش و نظام ایران کد مورد توجه واقع شده است.

وضعیت واحدهای صنفی کشور و رویکرد برنامه پنجم توسعه نسبت به آنها

اصناف کشور که غالب فعالیتشان در حوزه‌های خرده‌فروشی، عمده‌فروشی، تولیدی و خدماتی قابل طبقه‌بندی می‌باشد دارای جایگاه ویژه‌ای در توزیع کالا و خدمات به مردم می‌باشند و جزء فعالان نظام توزیع بحساب می‌آیند.

در سطح کشور به ازای هر ۳۲ ایرانی یک واحد صنفی فعالیت می‌نماید، درحالی که میانگین جهانی آن ۱۵۰ نفر و در کشورهای توسعه‌یافته ۲۵۰ نفر می‌باشد. بدین ترتیب که تعداد مشتریان یک واحد صنفی در جهان به طور متوسط حدود ۵ برابر و در کشورهای توسعه‌یافته بیش از ۸ برابر یک واحد صنفی در ایران می‌باشد. تعدد بیش از اندازه واحدهای صنفی در ایران، توزیع نامناسب آنها در مناطق مختلف کشور و به طرق اولی کمبود مشتری بازده نزولی آنها را در پی داشته و این واحدهای صنفی پیش از آنکه بتوانند از طریق رقابت نقشی را در تثبیت قیمت‌ها به نفع مصرف‌کننده ایفاء نمایند به واسطه عدم کارایی و اخذ سود حاشیه‌ای بالا موجب افزایش قیمت کالاها و خدمات می‌شوند. این در حالی است که بین ۷۰۰ هزار تا یک میلیون واحد صنفی نیز بدون پروانه در سطح کشور فعالیت می‌نمایند.^۱

در راستای ساماندهی اصناف و به منظور ارتقاء بهره‌وری شبکه توزیع و شفاف‌سازی فرایند توزیع کالا و خدمات در بند (ب) ماده ۱۰۱ قانون برنامه پنجم توسعه به دولت اجازه داده شده واحدهای صنفی بدون پروانه را ساماندهی و نرخ مالیات و خدمات عمومی آب، برق، گاز، تلفن و خدمات شهری این گونه واحدها را تا زمان اخذ پروانه کسب براساس آیین‌نامه‌ای که به تصویب هیأت وزیران می‌رسد تا دو برابر نرخ مالیات و تعرفه مصوب به عنوان جریمه تعیین و دریافت نماید. همچنین، تصریح شده است که این حکم مانع از اجرای سایر ضمانت‌های اجرایی مقرر در قوانین مربوط نیست.

جایگاه شرکت‌های پخش کالا در بازرگانی داخلی و رویکرد برنامه پنجم توسعه

شرکت‌های پخش کالا شرکت‌هایی هستند که به عنوان یک عامل توزیع‌کننده کالا حلقه واسطه تولید و مصرف قلمداد می‌شوند. این شرکت‌ها مباشرت توزیع کالاهای عرضه‌کنندگان را به خرده‌فروشان

۱. آخرین وضعیت اصناف کشور، پروژه‌ها و اقدامات وزارت بازرگانی، دفتر وزارتی (وزارت بازرگانی)، مهرماه ۱۳۸۹.

برعهده دارند و با توجه به مقیاس فعالیتشان می‌توانند از صرفه‌های ناشی از مقیاس بهره‌مند شده و هزینه‌های توزیع کالا را به حداقل برسانند. برخی از مزایا و معایب این شرکت‌ها به شرح ذیل می‌باشد:^۱

الف) مزایا

- ریسک بازگشت وجه کالای فروخته شده به شرکت‌های تولیدکننده نسبتاً در مقایسه با روش سنتی (عمده فروشی) پایین‌تر است.
- کنترل شبکه توزیع و مسیر کالاهای فروخته شده آسان است.
- سرعت انتقال کالا به بازار نسبتاً خوب است.
- به دلیل متمرکز بودن سیستم سفارش‌دهی و بازپرداخت وجه کالاهای فروخته شده مشکلات تعدد مشتری و مراکز سفارش وجود ندارد و طرف حساب یک نفر است.

ب) معایب

- شرکت‌های تولیدکننده هیچ کنترلی بر شیوه‌های توزیع کالا ندارند.
- به دلیل واحد بودن کانال توزیع در صورتی که به هر دلیل شرکت توزیع‌کننده، توزیع کالا را انجام ندهد، شرکت تولیدکننده با مشکل مواجه خواهد شد.
- سیستم تأمین مالی شرکت منوط به پرداخت پول از یک منبع واحد می‌شود، در صورتی که به هر دلیل پرداخت پول از سوی شرکت توزیع‌کننده قطع شود، سیستم تولیدکننده با مشکلات مالی عدیدهای مواجه خواهد شد.
- در صورتی که عملکرد سیستم توزیع مورد رضایت تولیدکننده نباشد، شرکت تولیدکننده نمی‌تواند عکس‌العمل مناسب و سریع از خود نشان دهد.
- در بلندمدت، شرکت توزیع‌کننده عملاً تعیین‌کننده خط مشی تولیدکننده خواهد بود و تولیدکننده باید تابع تصمیمات توزیع‌کننده باشد.
- دوره بازپرداخت وجه کالای فروخته شده به شرکت‌های بزرگ پخش بسیار طولانی بوده و هزینه فرصت از دست رفته سرمایه برای شرکت‌های تولیدکننده بالا خواهد بود.

علاوه بر برخی کاستی‌های فوق که مبتلا به شرکت‌های پخش کالا در کشور است از مهم‌ترین مشکلات مرتبط با شرکت‌های پخش کالا در ایران فقدان استانداردهای فعالیت، ضعف نظارت و اختلاف قابل توجه قیمت تولیدکننده و مصرف‌کننده در کشور می‌باشد. در بند (الف) ماده ۱۰۱ قانون برنامه پنجم توسعه اشاره شده است که دولت می‌تواند نسبت به ارائه لایحه ساماندهی

1. <http://mehdiehsanifard.persianblog.ir/post/5>

واحدهای غیردولتی پخش کالا تا پایان سال دوم برنامه اقدام نماید، به گونه‌ای که استانداردهای مورد نیاز برای فعالیت پخش، ابزارهای نظارتی و مدیریتی دولت و سیاست‌های رقابتی مورد توجه قرار گرفته و اختلاف قیمت تولیدکننده و مصرف‌کننده کاهش یابد.

نظام ملی طبقه‌بندی و خدمات شناسه کالا و خدمات ایران (ایران کد)

از مهم‌ترین مشکلات حوزه بازرگانی داخلی کشور فقدان یک نظام جامع طبقه‌بندی و شناسه کالا و خدمات بوده است که به ویژه از سال ۱۳۸۶ مطمح‌نظر قرار گرفته است. براساس تعریفی که در آیین‌نامه اجرایی نظام ملی طبقه‌بندی و خدمات شناسه کالا و خدمات (مصوب اردیبهشت‌ماه ۱۳۸۶) آمده نظام مذکور نظامی است که اطلاعات پایه زنجیره تأمین در حوزه کالاها و خدمات را تحت کنترل درآورده و به عناصر مختلف عرضه می‌نماید. در این نظام با استفاده از رویه‌ها، استانداردها و به ویژه ابزار خبره طبقه‌بندی و کدگذاری کالاها و خدمات، زبان مشترک و مفاهیم همسانی در سطح ملی ایجاد شده و تمام اطلاعات اعتباری کالاها و خدمات از قبیل مراجع عرضه‌کننده، مشخصات فنی، استانداردهای ملی و بین‌المللی و... ثبت، ذخیره، ساماندهی و توزیع می‌گردد.

در بند (ج) ماده ۱۰۱ قانون برنامه پنجم توسعه به دولت اجازه داده شده که نسبت به توسعه نظام ملی طبقه‌بندی و خدمات شناسه کالا و خدمات ایران (ایران کد) به منظور ایجاد نظام منسجم و یکپارچه برای تبادل اطلاعات مربوط به کالاها و خدمات اقدام نموده و تمام عرضه‌کنندگان کالا و خدمات را مکلف به اخذ و روزآمد کردن این شناسه (کد) و دستگاه‌های اجرایی ذیربط را موظف به استفاده از آن نماید.

رویکرد برنامه پنجم توسعه به تنظیم بازار

تنظیم بازار مجموعه‌ای از مقررات، سیاست‌ها و راهبردهایی است که جهت حمایت از عاملین اصلی بازار و با توجه به ابزار مناسب اقتصادی بین متغیرهای اصلی بازار اعمال می‌شود.^۱ از مهم‌ترین چالش‌های کشور در این خصوص افزایش غیرمتعارف قیمت کالاهای اساسی در مقاطع مختلف، ضعف نهادهای تنظیمی بازارگرا و مردم نهاد، خودمختاری و انحصار برخی شبکه‌های تولید و توزیع و گستره مداخلات دولتی می‌باشد.

۱. مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی و اقتصاد کشاورزی، وزارت جهاد کشاورزی، (۱۳۸۳) تنظیم بازار محصولات کشاورزی (تجارب کشورهای منتخب).

مطابق ماده ۱۰۲ قانون برنامه پنجم توسعه وزارت بازرگانی مجاز شده در راستای اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، امور اجرایی تنظیم بازار اعم از تأمین، ذخیره‌سازی، توزیع، بازرسی و قیمت‌گذاری کالاها و خدمات را به تشکلهای صنفی تولیدی، توزیعی و خدماتی، اتحادیه‌ها و تعاونی‌ها و همچنین تشکلهای مردم نهاد حمایت از مصرف‌کننده واگذار نماید و در تبصره (۱) آن اشاره شده است که تشکلهای اتحادیه‌ها و تعاونی‌های موضوع این ماده در مقابل اختیارات واگذار شده در چارچوب آیین‌نامه اجرایی که به پیشنهاد وزارت بازرگانی و معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی به تصویب هیأت‌وزیران می‌رسد، پاسخگو و مسئول جبران خسارت خواهند بود.

این در حالی است که به دلیل تنوع اتحادیه‌ها و تشکلهای مرتبط با هر یک از کالاها و فقدان اتحادیه‌های مرکزی که عامل هماهنگی و حامل پذیرش چنین مسئولیتی باشد، اجرایی شدن این ماده با محدودیت مواجه می‌شود.

شایان توجه است که برخی از مواد قانون برنامه پنجم توسعه ظرفیت‌های تنظیم بازار داخلی را در کشور محدود می‌کند. در این زمینه می‌توان به بندهای (ب)، (ج) و (ه) ماده ۱۰۴ قانون برنامه پنجم توسعه اشاره کرد.

مطابق بند (ب) ماده ۱۰۴ قانون برنامه پنجم توسعه اخذ هرگونه مالیات و عوارض از صادرات کالاها و غیرنفتی و خدمات در طول برنامه ممنوع شده است.

مطابق بند (ج) این ماده صادرات کالاها و خدمات از اخذ هرگونه معجز به استثناء استانداردهای اجباری و گواهی‌های مرسوم در تجارت بین‌الملل مورد درخواست خریداران معاف است.

مطابق بند (ه) ماده ۱۰۴ قانون برنامه پنجم توسعه تنظیم بازار داخلی موجب ممنوعیت صدور نمی‌گردد.

بدیهی است که اگرچه بندهای فوق با هدف افزایش صادرات غیرنفتی و تشویق صادرکنندگان در برنامه پنجم توسعه تصریح شده است، اما این امر می‌تواند به دلیل تحرک محدود تجارت خارجی و کندی فرایند واردات تا حدی ظرفیت‌های تنظیم بازار داخلی را محدود کند.

رویکرد برنامه پنجم به قیمت‌گذاری

قیمت در نظام‌های اقتصادی عملاً نقش چراغ راهنمای تخصیص منابع اقتصادی را ایفاء می‌نماید. این ابزار مهم اقتصادی کارکرد اصلی خویش را از طریق نیروهای عرضه و تقاضا در بازار رقابتی پیدا می‌کند و در بازارهای غیررقابتی موجبات ناکارآمدی در تخصیص منابع، ایجاد رانت برای عرضه‌کنندگان و اجحاف

به مصرف کنندگان را فراهم می آورد. از این رو دولت‌ها به منظور مقابله با این موضوعات و در هنگام ناکارایی و شکست بازار اقدام به قیمت گذاری می نمایند که اتخاذ سیاست های قیمتی عموماً به کالاهای خاصی اختصاص می یابد. با همین رویکرد در بند (د) ماده ۱۰۱ قانون برنامه پنجم توسعه و تبصره های ذیل آن به قیمت گذاری کالاها و خدمات پرداخته شده است. در مفاد بند (د) ماده مذکور قیمت گذاری کالاها و خدمات به کالاها و خدمات عمومی و انحصاری و کالاهای اساسی یارانه ای و ضروری محدود شده است. همچنین، در مفاد تبصره (۱) این بند تصریح شده است که دولت مکلف است ضوابط تعیین کالاهای اساسی، انحصاری و خدمات عمومی و نیز فهرست و ضوابط تعیین قیمت این کالاها و خدمات را ظرف سه ماه پس از تصویب این قانون با پیشنهاد کارگروهی متشکل از نمایندگان وزارت بازرگانی، معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری و وزارتخانه های ذیربط به تصویب شورای اقتصاد برساند. علاوه بر این، در تبصره (۲) ذیل این بند نیز به صراحت بیان شده است که در اجرای این بند چنانچه قیمت فروش کالا یا خدمات کمتر از قیمت عادلانه روز تکلیف شود، مابه التفاوت قیمت عادلانه روز و تکلیفی باید همزمان تعیین و از محل اعتبارات و منابع دولت در سال اجرا پرداخت شود و یا از محل بدهی دستگاه ذیربط به دولت تهاتر گردد.

گندم، آرد و نان در برنامه پنجم توسعه

یکی دیگر از موضوعاتی که در برنامه پنجم توسعه بطور ویژه در مبحث بازرگانی مورد توجه قرار گرفته است، تنظیم بازار گندم، آرد و نان در کشور می باشد. بر اساس ماده ۱۱۰ قانون برنامه پنجم توسعه مسئولیت سیاست گذاری گندم، آرد و نان با شورای اقتصاد و مسئولیت تنظیم بازار نان با وزارت صنعت، معدن و تجارت می باشد. در این ماده تصریح شده است که در راستای بند (۹) سیاست های کلی اصلاح الگوی مصرف به منظور اصلاح الگوی مصرف نان شامل اصلاح ساختار تولید، بهبود فرایند، توسعه تولید انواع نان های با کیفیت، بهداشتی و متناسب با ذائقه و فرهنگ مردم، حفظ ذخیره استراتژیک گندم، تنظیم مبادلات تجاری گندم و آرد با هدف تنظیم بازار داخلی و استفاده از نیروی انسانی آموزش دیده در فرایند تولید نان و در فضای رقابتی و انجام امور از طریق بخش غیردولتی اعم از خصوصی و تعاونی، سیاست گذاری اهداف و نظارت بر عهده شورای اقتصاد است و وزارت بازرگانی به عنوان دستگاه متولی تنظیم بازار نان تعیین می شود که براساس مصوبات شورای مذکور انجام وظیفه می نماید. رسیدگی به تخلفات و جرایم و تعزیرات مربوط به گندم، آرد و نان تنها مربوط به موارد یارانه ای است و مطابق فصل هشتم قانون نظام صنفی مصوب ۱۳۸۲/۱۲/۲۴ عمل می شود و قوانین عام و خاص مغایر لغو می گردد. در دیگر موارد مربوط نیز تنها قانون اخیر حاکم است. شایان توجه آنکه با اجرای قانون هدفمند کردن

یارانه‌ها و افزایش قیمت نان، مصرف آن به میزان قابل توجهی محدود شد و همین امر صدور گندم و محصولات غذایی مرتبط را ممکن ساخت. با این حال، تا آنجا که به قانون برنامه پنجم توسعه مربوط می‌شود چارچوب و ضوابط مشخصی برای صادرات این محصول استراتژیک در قالب برنامه پنجم توسعه پیش‌بینی نشده است.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

بخش بازرگانی حلقه واسطه بین بخش تولید و بخش مصرف بوده و توسعه اقتصادی و افزایش رشد اقتصادی در گرو پیوند وثیق این سه بخش و کارکرد صحیح آنها می‌باشد. از این رو، در برنامه‌های توسعه توجه ویژه‌ای به بخش بازرگانی شده و در برنامه پنجم توسعه نیز مواد ۱۰۱ تا ۱۱۰ به این بخش اختصاص یافته است. شایان ذکر است که مفاد این بخش مشمول بازرگانی داخلی و بازرگانی خارجی بوده که در بخش بازرگانی داخلی؛ اصناف، شرکت‌های پخش، نظام ملی طبقه‌بندی و خدمات شناسه کالاها و خدمات (ایران کد) و تنظیم بازار مورد توجه قرار گرفته است.

از نکات حائز اهمیت در خصوص مواد مرتبط با این موضوعات آن است که دولت با تصویب طرح تحول اقتصادی و تدوین اصلاح نظام توزیع کالاها و خدمات به عنوان یکی از محورهای آن پیشاپیش بسترهای لازم برای اجرای برخی از این مواد را فراهم کرده و در زمینه اصناف، شرکت‌های پخش و نظام ایران کد اقدامات مهمی نیز انجام داده است که از آن جمله می‌توان به تدوین آیین‌نامه اجرایی نظام توزیع کالاها و خدمات و صدور مجوزها و همچنین آیین‌نامه اجرایی نظام ملی طبقه‌بندی و خدمات شناسه کالاها و خدمات (ایران کد) اشاره نمود. با این حال به نظر می‌رسد که مواد قانون برنامه پنجم توسعه جهت ساماندهی حوزه بازرگانی داخلی با محدودیت‌هایی مواجه است که به برخی از آنها اشاره می‌شود:

– رویکرد دولت به ساماندهی واحدهای صنفی، به وضع جریمه‌هایی برای واحدهای صنفی بدون پروانه محدود شده و واجد چارچوب روشنی برای ساماندهی واحدهای دارای پروانه و مکانیزمی تشویقی جهت ادغام یا آمایش آنها نیست.

– ساماندهی واحدهای غیردولتی پخش کالا از طریق وضع استاندارد، ایجاد ابزارهای نظارتی و مدیریتی دولت و سیاست‌های رقابتی به تدوین لایحه‌ای منوط شده که می‌بایست دولت تا پایان سال دوم برنامه ارائه نماید و با توجه به فرایند زمانبر تصویب لوایح دولتی حداقل تا چند سال آینده در دسترس نخواهد بود.

- برخی از مواد قانون برنامه پنجم توسعه که با هدف توسعه صادرات کالاهای غیرنفتی تدوین شده است، ظرفیت‌های تنظیم بازار داخلی را محدود می‌کند که در این زمینه می‌توان به بندهای (ب)، (ج) و (ه) ماده ۱۰۴ قانون برنامه اشاره کرد. به عنوان مثال، در بند (ه) تأکید شده است که تنظیم بازار داخلی موجب ممنوعیت صدور نمی‌گردد. از این رو، توجه به این موضوع و برقراری انسجام و هماهنگی لازم بین این مواد و تنظیم بازار داخلی از اهمیت بالایی برخوردار می‌باشد.
- رویکرد بهره‌گیری از ظرفیت اتحادیه‌ها، تعاونی‌ها و تشکلهای مردم نهاد به جهت تنظیم بازار، بدلیل فقدان اتحادیه‌ها و تعاونی‌های مرکزی که هماهنگی این نهادها را عهده‌دار شوند دچار مشکلات اجرایی می‌شود.
- اخذ مابه‌التفاوت قیمت تکلیفی دولت و قیمت عادلانه از سوی عرضه‌کننده واجد ابهام بوده و مکانیزم پیش‌بینی شده در ماده ۱۰۱ قانون برنامه مبنی بر تأمین منابع موضوع این ماده از محل بودجه دولت با محدودیت اجرایی مواجه می‌شود.
- نهایتاً با اجرای قانون هدفمندکردن یارانه‌ها و کاهش مصرف نان ظرفیت قابل توجهی برای صادرات گندم، آرد و محصولات غذایی مرتبط ایجاد گردید که قانون برنامه پنجم توسعه چارچوب مقرراتی و تنظیمی مشخصی را برای آن پیش‌بینی نکرده است.

پیوست: مواد مرتبط با بخش تجارت در برنامه پنجم توسعه

ماده ۱۰۱: به منظور تنظیم مناسب بازار، افزایش سطح رقابت، ارتقاء بهره‌وری شبکه توزیع و شفاف‌سازی فرایند توزیع کالا و خدمات، دولت می‌تواند:

الف) نسبت به ارائه لایحه ساماندهی واحدهای غیردولتی پخش کالا تا پایان سال دوم برنامه اقدام نماید، به گونه‌ای که استانداردهای مورد نیاز برای فعالیت پخش ابزارهای نظارتی و مدیریتی دولت و نیاز سیاست‌های رقابتی مورد توجه قرار گرفته و اختلاف قیمت تولیدکننده و مصرف‌کننده کاهش یابد.

ب) واحدهای صنفی بدون پروانه را ساماندهی و نرخ مالیات و خدمات عمومی آب، برق، گاز، تلفن و خدمات شهری این گونه واحدها را تا زمان اخذ پروانه کسب براساس آیین‌نامه‌ای که به تصویب هیأت وزیران می‌رسد تا دو برابر نرخ مالیات و تعرفه مصوب به عنوان جریمه تعیین و دریافت نماید. این حکم مانع از اجرای سایر ضمانت‌های اجرایی مقرر در قوانین مربوط نیست.

ج) نسبت به توسعه نظام ملی طبقه‌بندی و خدمات شناسه کالا و خدمات ایران (ایران کد) به منظور ایجاد نظام منسجم و یکپارچه برای تبادل اطلاعات مربوط به کالاها و خدمات اقدام نموده و کلیه عرضه‌کنندگان کالا و خدمات را مکلف به اخذ و روزآمد کردن این شناسه (کد) و دستگاه‌های اجرایی ذیربط را موظف به استفاده از آن نماید.

د) با رعایت قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی قیمت‌گذاری را به کالاها و خدمات عمومی و انحصاری و کالاهای اساسی یارانه‌ای و ضروری محدود نماید.

تبصره ۱: دولت مکلف است ضوابط تعیین کالاهای اساسی، انحصاری و خدمات عمومی و نیز فهرست و ضوابط تعیین قیمت این کالاها و خدمات را ظرف سه ماه پس از تصویب این قانون با پیشنهاد کارگروهی متشکل از نمایندگان وزارت بازرگانی، معاونت و وزارتخانه‌های ذیربط به تصویب شورای اقتصاد برساند.

تبصره ۲: در اجرای این بند چنانچه قیمت فروش کالا یا خدمات کمتر از قیمت عادلانه روز تکلیف شود، مابه‌التفاوت قیمت عادلانه روز و تکلیفی باید همزمان تعیین و از محل اعتبارات و منابع دولت در سال اجرا پرداخت شود و یا از محل بدهی دستگاه ذیربط به دولت تهاتر گردد.

ماده ۱۰۲: وزارت بازرگانی مجاز است در راستای اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، امور اجرایی تنظیم بازار اعم از تأمین، ذخیره‌سازی، توزیع، بازرسی و قیمت‌گذاری کالاها و

خدمات را به تشکلهای صنفی تولیدی، توزیعی و خدماتی، اتحادیه‌ها و تعاونی‌ها و همچنین تشکلهای مردم نهاد حمایت از مصرف کننده واگذار نماید.

تبصره ۱: تشکلهای اتحادیه‌ها و تعاونی‌های موضوع این ماده، در مقابل اختیارات واگذار شده در چارچوب آیین‌نامه اجرایی که به پیشنهاد وزارت بازرگانی و معاونت به تصویب هیأت وزیران می‌رسد، پاسخگو و مسئول جبران خسارت خواهند بود.

تبصره ۲: وزارت بازرگانی مجاز است حسب ضرورت از طریق اعطاء مجوز واردات بدون انتقال ارز نسبت به جبران نیازهای داخلی اقدام نماید.

تبصره ۳: قانون ممنوعیت ورود کالاهای غیر ضروری طی برنامه پنجم برای سیگار لازم‌الاجراء نیست. دولت مکلف است اقدامات لازم را مشتمل بر کاهش مصرف تولید سیگار خارجی معتبر با نشان تجاری اصلی در داخل کشور مشروط بر تعهد شرکت مذکور به عدم واردات را به عمل آورد به نحوی که تا پایان برنامه توازن تولید در داخل با مصرف برقرار گردد.

ماده ۱۰۳: برقراری موانع غیر تعرفه‌ای و غیر فنی برای واردات در طول سال‌های برنامه بجز در مواردی که رعایت موازن شرع اقتضاء می‌کند ممنوع است. در صورت وجود چنین موانعی دولت مکلف است با وضع نرخ‌های معادل تعرفه‌ای نسبت به رفع آن اقدام کند.

تبصره: محصولات کشاورزی مشمول این ممنوعیت نیست.

ماده ۱۰۴: الف) به منظور ارتقاء مشارکت بنگاه‌ها و افزایش سهم تشکلهای شبکه‌ها، خوشه‌ها، اتحادیه شرکت‌ها (کنسرسیوم‌ها)، شرکت‌های مدیریت صادرات و شرکت‌های بزرگ صادراتی و دارای تنوع محصول دولت مجاز است کمک‌ها، تسهیلات، مشوق‌ها و حمایت‌های مستقیم و غیرمستقیم خود در حوزه صادرات غیرنفتی را از طریق این تشکلهای اعطاء نماید. تشکلهای موضوع این ماده در مقابل اختیارات واگذار شده پاسخگو و مسئول جبران خسارت خواهند بود.

آیین‌نامه اجرایی این بند توسط وزارت بازرگانی و معاونت تهیه و به تصویب هیأت وزیران می‌رسد.
ب) اخذ هرگونه مالیات و عوارض از صادرات کالاهای غیرنفتی و خدمات در طول برنامه ممنوع است.

تبصره ۱: فهرست کالاهای نفتی ظرف شش ماه از تاریخ تصویب این قانون توسط شورای اقتصاد تعیین می‌گردد.

تبصره ۲: دولت مجاز است به منظور صیانت از منابع کشور عوارض ویژه‌ای برای صادرات مواد خام یا دارای ارزش افزوده پایین وضع و دریافت نماید.

تبصره ۳: میزان عوارض موضوع این ماده برحسب جدولی است که متناسب با افزایش سهم ارزش افزوده داخلی کاهش می‌یابد. فهرست و عوارض مربوطه این کالاها و جدول مذکور به تصویب شورای اقتصاد می‌رسد. این عوارض حداقل سه ماه پس از وضع و اعلام عمومی قابل وصول است. (ج) صادرات کالاها و خدمات از اخذ هرگونه مجوز به استثناء استانداردهای اجباری و گواهی‌های مرسوم در تجارت بین‌الملل مورد درخواست خریداران معاف است.

تبصره ۴: به دولت اجازه داده می‌شود با لحاظ منافع ملی تا پایان سال اول برنامه ترتیبات قانونی لازم برای اصلاح قانون مقررات صادرات و واردات شامل ارائه مشوق‌های صادراتی مندرج در این قانون و دیگر قوانین مربوطه که جنبه دائمی دارند را به‌عمل آورد.

(د) دولت تدابیر و اقدامات مؤثر حفاظتی، جبرانی و ضدقیمت‌شکنی (ضد دامپینگ) در مواردی که کالایی با شرایط غیرمعارف و با امتیاز قابل توجه به کشور وارد می‌شود را اتخاذ و اعمال نماید. (ه) تنظیم بازار داخلی موجب ممنوعیت صدور نمی‌گردد و صدور تمام کالاها و خدمات بجز موارد زیر مجاز است:

– اشیاء عتیقه و میراث فرهنگی به تشخیص سازمان میراث فرهنگی
– اقلام خاص دامی، نباتی، خاک زراعی و مرتعی و گونه‌هایی که جنبه حفظ ذخایر ژنتیکی و یا حفاظت تنوع زیستی داشته باشند به تشخیص وزارت جهاد کشاورزی و سازمان حفاظت محیط زیست.

تبصره ۵: صادرات کالاهایی که دولت برای تأمین آنها یارانه مستقیم پرداخت می‌کند تنها با پیشنهاد دستگاه مربوطه و تصویب شورای اقتصاد مجاز است. در این صورت تمام صادرکنندگان موظفند گواهی مربوط به عودت کلیه یارانه‌های مستقیم پرداختی به کالاهای صادرشده را قبل از خروج از وزارت امور اقتصادی و دارایی اخذ کنند.

(و) دولت موظف است ضمن ایجاد همسویی قوانین و مقررات بخش تجاری کشور با قوانین و مقررات اتحادیه‌های منطقه‌ای و بین‌المللی از جمله سازمان تجارت جهانی نسبت به آماده‌سازی و توانمندسازی ارکان اقتصادی کشور برای عضویت در سازمان توسعه تجارت جهانی (WTO) اقدام قانونی نماید.

ماده ۱۰۵: الف) ادغام شرکت‌های تجاری، مادامی که موجب ایجاد تمرکز و بروز قدرت انحصاری نشود، به شکل یک‌جانبه (بقاء یکی از شرکت‌ها - شرکت پذیرنده) و ادغام دو یا چندجانبه (محو شخصیت حقوقی شرکت‌های ادغام‌شونده و ایجاد شخصیت حقوقی جدید - شرکت جدید)، در چارچوب اساسنامه آن شرکت در سایر شرکت‌های تجاری موضوع ادغام مجاز است. امور موضوع این

بند شامل مواردی که شرعاً قابل انتقال نمی‌باشد، نمی‌گردد. تمام حقوق و تعهدات، دارایی، دیون و مطالبات شرکت یا شرکت‌های موضوع ادغام به شرکت‌پذیرنده ادغام یا شرکت جدید منتقل می‌شود.

کارکنان شرکت‌های موضوع ادغام به شرکت‌پذیرنده یا شرکت جدید انتقال می‌یابند. در صورت عدم تمایل برخی کارکنان با انتقال به شرکت پذیرنده ادغام یا شرکت جدید مزایای پایان کار مطابق مقررات قانون کار توسط شرکت مزبور به کارکنان یادشده پرداخت می‌شود. در مورد نیروی کار مازاد مطابق قانون تنظیم بخشی از مقررات تسهیل نوسازی صنایع کشور و اصلاح ماده (۱۱۳) قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۲/۵/۲۶ عمل می‌شود.

سرمایه شرکتی که از ادغام شرکت‌های موضوع این بند حاصل می‌گردد تا سقف مجموع سرمایه شرکت‌های ادغام شده در آن، از پرداخت مالیات موضوع ماده (۴۸) قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۶۶/۱۲/۳ و اصلاحیه‌های آن معاف است.

ب) دولت موظف است شرایط پیشگیری از ایجاد تمرکز اعمال بروز قدرت و انحصار و همچنین دامنه مفید و مجاز ادغام‌ها را مطابق فصل (۹) قانون اصلاح موادی از قانون برنامه چهارم و اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی پیش‌بینی نماید.

ماده ۱۰۶: دولت مکلف است تا پایان سال سوم برنامه ضمن کاهش زمان ترخیص کالا حداقل ۳۰ درصد از مبادی ورودی و خروجی گمرکی کم فعالیت خود را کاهش دهد.

تبصره: به دولت اجازه داده می‌شود به منظور ارتقاء دقت و سرعت در عملیات کنترلی و افزایش تجارت مبادی باقیمانده را به فناوری روز و تکنولوژی نوین مجهز نماید.

ماده ۱۰۷: تشکیل گروه اقتصادی با منافع مشترک با مشارکت دو یا چند شخص حقیقی و حقوقی به منظور تسهیل و گسترش فعالیت اقتصادی و تجاری برای یک دوره محدود و براساس قراردادی کتبی پس از ثبت در مرجع ثبت شرکت‌ها در قالب شرکت مدنی و ضوابط و شرایط مربوط به آن و با رعایت موازین اسلامی و اصل منع اضرار به غیر و منع انحصار مجاز است.

تبصره ۱: تغییر در حیطه اختیارات مدیران در قرارداد در قبال اشخاص ثالث قابل استناد نیست و اعضاء گروه بطور تضامنی مسئول پرداخت دیون گروه از اموال شخصی خود می‌باشند مگر اینکه با اشخاص ثالث طرف قرارداد به ترتیب دیگری توافق شده باشد.

تبصره ۲: عملیات مربوط به دفاتر تجاری، بازرسی و تصفیه مطابق ماده (۶) و احکام باب یازدهم قانون تجارت و مواد (۱۵۱) و (۱۵۲) لایحه قانونی اصلاح بخشی از قانون تجارت مصوب سال ۱۳۴۷ انجام می‌شود.

تبصره ۳: فوت یا حجر یا ممنوعیت قانونی یکی از اشخاص حقیقی یا انحلال یا ورشکستگی یکی از اشخاص حقوقی موجب انحلال گروه می‌شود مگر اینکه در قرارداد تشکیل گروه اقتصادی طور دیگری مقرر شده باشد.

ماده ۱۰۸: خرید کالا یا خدمات از طریق بورس بدون رعایت احکام و تشریفات قانون برگزاری مناقصات توسط دستگاه‌های اجرایی بلامانع است.

ماده ۱۰۹: واردات هر نوع کالا به کشور موکول به رعایت ضوابط فنی، ایمنی و بهداشتی قرنطینه‌ای است که پس از تصویب مرجع ذیصلاح مربوط توسط وزارت بازرگانی به گمرک ابلاغ می‌شود. رعایت این ضوابط برای ترخیص کالاهای وارداتی از جمله کالاهای متروکه، ضبطی قطعیت یافته، کالاهای بلاصاحب، صاحب متواری و مکشوفات قاجاق الزامی است.

تبصره: کالاهای غیرمنطبق با ضوابط موضوع این ماده به هزینه صاحب اولیه کالا (در صورت وجود و احراز) یا ورثه وی به خارج از کشور عودت می‌شود و در غیر اینصورت چنانچه به صورت جزئی و کلی دارای قابلیت تصرف ثانویه نبوده و این اقدام اسراف محرم نباشد، معدوم می‌گردد و سازمان اموال تملیکی و ستاد اجرای فرمان حضرت امام (ره) مجاز به در اختیار گرفتن، فروش و عرضه آنها در داخل جز در موارد قابلیت استفاده برای مصرف ثانویه و اطمینان از مصرف ثانویه نیست.

ماده ۱۱۰: در راستای بند (۹) سیاست‌های کلی اصلاح الگوی مصرف به منظور اصلاح الگوی مصرف نان شامل اصلاح ساختار تولید، بهبود فرایند، توسعه تولید انواع نان‌های با کیفیت، بهداشتی و متناسب با ذائقه و فرهنگ مردم، حفظ ذخیره استراتژیک گندم، تنظیم مبادلات تجاری گندم و آرد با هدف تنظیم بازار داخلی و استفاده از نیروی انسانی آموزش دیده در فرایند تولید نان و در فضای رقابتی و انجام امور از طریق بخش غیردولتی اعم از خصوصی و تعاونی، سیاستگذاری اهداف و نظارت بر عهده شورای اقتصاد است و وزارت بازرگانی به عنوان دستگاه متولی تنظیم بازار نان تعیین می‌شود که براساس مصوبات شورای مذکور انجام وظیفه می‌نماید. رسیدگی به تخلفات و جرائم و تعزیرات مربوط به گندم، آرد و نان تنها مربوط به موارد یارانه‌ای است و مطابق فصل هشتم قانون نظام صنفی مصوب ۱۳۸۲/۱۲/۲۴ عمل می‌شود و قوانین عام و خاص مغایر لغو می‌گردد. در دیگر موارد مربوط نیز تنها قانون اخیر حاکم است.

